

היבטים התפתחותיים- חינוכיים בהתנהגותם של ילדים בגילאי 3-6 שנים

עצרון להורים

מוגש על ידי צוות השירות הפסיכולוגי-חינוכי

ψ

גבעת שמואל

מועצה מקומית גבעת שמואל השירות הפסיכולוגי-חינוכי

דצמבר 2000

להורים שלום,

המועצה המקומית גבעת שמואל יזמה השנה פרוייקט קהילתי הנועד למניעה והתמודדות עם תופעת האלימות מתוך ראיית חשיבות הנושא בכלל ובעבודה עם מסגרות החינוך בפרט.

השרות הפסיכולוגי- חינוכי נוטל חלק בפרוייקט היישובי ובחר להתמקד בפעילות בגיל הרך מתוך ראיית הגנים והילדים בגילאי הגן כאוכלוסיית יעד מרכזית בעבודה המניעתית.

כחלק מהתהליך אנו מביאים בפניכם עלון המרכז בתוכו מידע על היבטים התפתחותיים ונורמטיביים של התנהגות תוקפנית בגיל הרך לצד דרכי התייחסות והתמודדות נכונה עימם.

אנו מקווים שהמידע יהיה לכם לעזר ונשמח לעמוד לרשותכם בכל נושא, שאלה והתלבטות בנושאים פסיכולוגיים – חינוכיים מעולמו של ילדכם.

בברכה,

זמיר בן ארי

אהובה עציוני

ראש המועצה

מנהלת השרות הפסיכולוגי

לאבא של או אמא של ... ,

אתם יכולים להיות בעלי עסק משגשג, לנהל משרד ביד רמה, לחנך בהצלחה 39 מתבגרים פרועים, אתם יכולים לנהוג בסמיטריילר אימתני, אתם יכולים להכין את שקשוקת המילניום...

ועדיין...

יצור קטן וזעפני שגובהו כמטר ועשרה, משקלו 18 ק"ג, גורם לך להרגיש מדי ערב כל כך חסר אונים, כעוס ובעיקר מותש.

כמה פעמים שאלת את עצמך, באותם רגעים, איפה טעיתי? למה הילדים של השכן כל כך ממושמצים? למה לעזאזל, אני כל כך שונה מההורה שהבטחתי לעצמי שאהיה?

הורות היא מקצוע קשה, ללא קורס הכנה וללא ספר הדרכה, ובכל זאת מהווה חלק משמעותי מאתנו במשך שנים ארוכות.

אנחנו בשרות הפסיכולוגי מאמינים שמגיע לך לקבל מידע זמין ומתומצת בנושאים המטרידים אותך (וכן... גם את השכן...).

לפניכם דף מידע ראשון בסדרה של דפי מידע הנוגעים בנושאים שמעסיקים הורים לילדי הגן.

תוקפנות בגיל הגן (3-6)

לפני שנמהר להגדיר ילד כ"אלים", חשוב להבין את התנהגותו בהקשר ההתפתחותי. אנו מתייחסים אחרת לילד בן 4 שמכה את חברו בחצר, ולנער בן 14 שעושה את אותו המעשה.

תוקפנות אצל ילדי הגן היא מאפיין טבעי ומולד, היא משרתת מספר מטרות: לתוקפנות יש תפקיד חיוני בהישרדות, היא מאפשרת לילד להשוות את כוחותיו מול האחרים, ועוזרת לו להשיג את מטרותיו כאשר אין ברשותו אוצר מילים מספק לעשות זאת.

ילד שהוא לכאורה "משולל תוקפנות", ייתפס בעינינו כילד חסר ישע שאינו מסוגל להסתדר בחברה ולהגן על האינטרסים שלו.

אם כן, השאלה אינה- האם הילד שלי תוקפני, אלא- איך הוא לומד לבטא את התוקפנות הטבעית.

תפקיד ההורים והסביבה- לעזור לילד לקבל את התוקפנות שלו, וללמד- באמירות ובדוגמא אישית- לבטא את התוקפנות בדרכים שאינן פוגעות באחרים או גורמות סבל לילד עצמו.

קיימות התנהגויות שמתפרשות על ידי הסביבה כתוקפניות, אך למעשה, אינן כאלה: ילד יכול לפרק מכשיר, שעון או משחק כלשהו מתוך סקרנות וחקרנות. ילד אחר מפיל ודוחף ילדים בחצר בלהט המשחק, מבלי לשים לב, אך ללא כוונה מודעת לפגוע בהם.

עם זאת, קיימים בהחלט מצבים אחרים שבהם הילדים נוהגים בתוקפנות ובצורה מכוונת.

הסיבות להתנהגות תוקפנית

יש סיבות הקשורות בחלק האישי ובתהליך ההתפתחות של הילד:

1. בגיל הגן הילדים עוברים משלב בו המשפחה היא כל עולמם לשלב שבו חברת הילדים היא מרכז עולמם.

בהקשר זה, התנהגות תוקפנית היא דרכם של הילדים לקבוע לעצמם מעמד בקבוצה, להתבלט, להפגין נוכחות, להבין האם הם באמת יותר חזקים מאחרים, להרגיש עצמאים ולהשוות בין כוחם לבין כוחם של החברים.

2. התוקפנות יכולה להיות אמצעי לפתור בעיה או להשיג מטרה – המטרה יכולה להיות הצעצוע או המשחק שנמצא אצל החבר. הילדים אינם שולטים מספיק בדרכי התמודדות אחרות, מילוליות ומעודנות יותר להשגת מטרותיהם.

3. **התוקפנות היא לעתים ביטוי למתח, כעס או תסכול שהילד חווה.**
ילדים, ככל אדם, חווים את קשת הרגשות. גם הם לעתים עצובים, כעוסים, ממורמרים או מיואשים. אלא, שעדיין אין ביכולתם לווסת את הרגשות והדחפים, להתגבר, להרגיע את עצמם ולהימנע לחלוטין מתגובות תוקפניות. יכולות אלה מתפתחות במהלך תקופת הגן ואין לצפות מילד להגיב באופן שאינו תואם את השלב ההתפתחותי שלו.

4. אין להתעלם מקיומם של **הבדלים אינדיבידואליים בין הילדים** – יש ילדים שהתחום המוטורי הוא המפותח והחזק אצלם, ילדים אלה ישתמשו יותר במיומנויות הפיזיות העדיפות שלהם כדי להתקשר ולהשיג את מטרותיהם. כמו כן, ילדים נבדלים זה מזה בעוצמת הדחף התוקפני שלהם כבר מרגע לידתם. כתינוקות- יצרחו יותר, יתקשו יותר להסתגל לשינויים וכו'. תכונות אלה מלוות אותם גם בבגרותם ללא קשר לסוג החינוך שקיבלו.

סיבות אחרות קשורות בהשפעת הסביבה והחברה על הילדים:

1. **ילד עשוי לחזור על התנהגות תוקפנית כאשר הוא נוכח שהיא משתלמת ומועילה עבורו** – אם מיד מתפנים להתייחס אליו, או מבקשים מילדים לוותר לו - הוא לומד ש"התוקפנות משתלמת".

2. **חלק ניכר מהתנהגות הילדים מושפע מלמידה דרך התבוננות באחרים.**
ילד שיראה את ההורה או את הגננת מגיבים בתוקפנות, ילמד שזו דרך תגובה מקובלת. לדוג': לשבור צלחת שכועסים, לקלל את הנהג ש"חתך" אותך בכביש, לצעוק על פקיד הבנק וכו'.
הרצון של הילד להידמות להורה מגביר את הסיכוי שהילד יגיב באופן דומה בעתיד, גם אם ההורה אינו גאה במיוחד בהתנהגותו...

אז מה עושים?

לא להילחץ! לזכור שהתוקפנות היא חלק מההתפתחות הטבעית של הילד.

1. קשה להיות הורה של ילד ששוב ושוב מכה בגן. קשה מול הגננת, קשה להסתכל בעיניהם המאשימות של ההורים האחרים...
לפעמים, מתוך הקושי הזה, או בעקבות בקשה של אחרים- אנו מוצאים עצמנו, בערב, גוערים בילד על אירוע שקרה בבוקר.
מעבר לזה שגם אנו וגם הוא מותשים בשעות הערב, השעות שעברו השכיחו מליבו את אירועי החצר, והשיחה רק תגרום לתחושות לא נעימות לשני הצדדים ולא תלמד אותו דבר.

מועצה מקומית גבעת שמואל

השירות הפסיכולוגי-חינוכי

- במקום זאת, **צריך להגיב להתנהגות בעת שהאירוע קורה:**
אם קורה משהו בבית, הגיבו מיד, ובהתאם למקובל אצלכם.
אם קרה משהו בגן, אל תענישו את הילד על מה שארע, אך תבהירו לו שאתם מגבים את הגננת וסומכים עליה שתגיב בהתאם.
כשחלפה הסערה – אפשר להזמין את הילד לשיחה "על כוס קפה" (או שוקו): לבדוק את מניעיו, אך מבלי לשפוט אותו, להציע לו דרכי תגובה נוספות.
אם הילד מתחמק – אל תלחצו.
2. **אין טעם לאסור בכוח התנהגות תוקפנית – קבלו אותה כחלק טבעי בהתפתחות ונסו לכוונה לערוצים לגיטימיים.**
פעמים רבות אנו נוטים לאמר מה אסור לעשות, מבלי להוסיף מה מותר ורצוי – אמרו לו שאסור להכות את הבן של השכנים, אך שכוּעסים אפשר לבעוט חזק בכדור, להכות בשק האגרוף, לזרוק כריות, לדפוק בפטיש או לנסר.
3. **חשוב לאפשר משחק דמיוני עם תכנים תוקפניים.** לא בכדי נמשכים ילדי הגן למשחקי מלחמה ולהערצת דמויות גיבורים חזקות ולוחמניות (בטמן, סופרמן, וחבריהם).
מדובר בתהליך טבעי שבו הילד מנסה, דרך המשחק, לבטא תוקפנות, להתמודד עם תוצאותיה ולשלוט בה, ובו בזמן להרגיש בעצמו גיבור חזק ו"סופרמני" שכזה.
4. **התירו לילד לבטא את כל קשת הרגשות שלו גם אם הם מתוייגים כלא נעימים. אולם, עשו הבחנה ברורה עבור הילד, בין הרגש שהוא לגיטימי, לפעולה אסורה:**
מותר- לשנוא, לקנא, לכעוס. אסור – להכות, לגנוב, לחטוף ולדחוף.
עזרו לילד להשיג את מטרותיו בדרכים "מקובלות" אם חושק בצעצוע שבידי חברו, הציעו לו, לבקש, להציע משחק משותף, לקחת אחר או לפנות לגננת.
5. **חשוב להבהיר, באופן ברור ועקבי, שהתנהגות מסוימת איננה מקובלת עליכם. אך לא במחיר של פגיעה בכבוד הילד או העברת בקורת על אישיותו.**
אמרו – המעשה שעשית הוא אסור, אל תאמרו- אתה ילד רע.
פעמים רבות אנו מתייחסים להתנהגות שלילית ואוסרים אותה. אולם, שוכחים לחזק ולטפח התנהגות רצויה. אם אנו רואים שילד ממתין בסבלנות לתורו, פונה לעזרת הגננת במקום לחטוף משחק מחבר – חשוב לשבח ולהביע את שביעות רצוננו מהתנהגותו.
ילדים מחפשים את אישור ואהבת המבוגרים, נוטים לחזור על התנהגות שזיכתה אותם בעידוד המבוגרים.
6. **ניתן להסביר לילד את ההשלכות של תוקפנותו – כעס של ההורים, התרחקות של הילדים. ילדים מוכנים למתן התנהגות תוקפנית כשהם מודעים למחיר שהם משלמים עליה.**

7. היו מודעים לדוגמא שאתם מציגים ולמסרים שהנכם מעבירים.

אם הנכם מצפים מהילד להיות אסרטיבי ולא להיכנע בגן, אך בבית אתם דורשים ממנו לוותר לאחרותו ולהתחשב בה – הילד מבולבל מציפיותיכם ולא יודע כיצד עליו לנהוג.

חישבו כיצד אתם מגיבים בשעת כעס. ילדים לומדים יותר ממעשיכם מאשר מדבריכם. אם אתם מאבדים שליטה ומכים בשעת כעס, הילד ילמד לעשות אותו דבר. אם אתם מוטרדים תמיד תוכלו לפנות לייעוץ.

ומה לעשות כשהילד שלכם חוזר הביתה בוכה ומספר ששוב הכו אותו?

צריך להבין יחד איתו למה זה קורה ומה עובר עליו. תהא הסיבה אשר תהא- חשוב לחזקו ולהעביר לו מסר שסומכים עליו ותומכים בו.

חשוב מאוד – שגם אם אתם מאוכזבים, והייתם רוצים שהילד שלכם "יחזיר", נסו לא לשפוט אותו:

אל תאמרו לו מה לא עשה נכון, או לשאול "למה לא הרבצת?". מוטב להזמין לחשוב על דרכים אפשריות להגיב בפעמים הבאות ולתת לגיטימציה לרגשות ולכאב שהוא בוודאי מרגיש.

ילד שמואשם על כך שהכו אותו, לומד שמוטב לא לספר, מפאת הבושה והעלבון, ובאופן שמגביר את תחושת הפגיעות והבדידות שלו.

התפתחותי, טבעי, נורמלי, לא להילחץ... ומתי בכל זאת כדאי לפנות לעזרה?

אם הילד מכה כל הזמן, בבית, בגן ובכל מסגרת אחרת. כולם מתרחקים ממנו וחוששים מפניו, אנשי החינוך מרגישים חסרי אונים מולו, וכך גם אתם.

אם הילד נראה כמי שמאבד שליטה באופן לא צפוי, מתפרץ עקב תסכול פעוט. יש לפנות לייעוץ ולברר הסיבות להתנהגותו. יכולות להיות לכך סיבות שונות ואנשי המקצוע יכולים להצביע על הסיבות ועל הדרכים לפתרון.

נשמח לעמוד לרשותכם בכל שאלה והתלבטות

ניתן לפנות אלינו בטל. 5323425/6 - 03

